

U TIJEKU ZBIVANJA

Elisabeth Orna

Kakva je veza između primjene sustava upravljanja zbirkom i omogućavanja "intelektualnog pristupa" - između onoga što muzeji rade radi očuvanja zbirke i onoga što rade da bi odgovorili na pitanja koja im se postavljaju o zbirkama?

Rasprave koje se vode u Udruženju za muzejsku

dokumentaciju o temi "Intelektualni kapital: stručno znanje kustosa u odnosu na dostupnost zbirki", nagovještavaju da ih neki vide kao područja s proturječnim interesima, kao puke natjecatelje u borbi za sredstva iz proračuna. Međutim, da bi zbirke zaista bile dostupne javnosti, te dvije zadaće treba tretirati kao nedjeljivu cjelinu.

U "Standardu za muzejsku dokumentaciju Velike Britanije" sustav upravljanja zbirkama sastoji se od sljedećih koraka: ulazak predmeta, posudbe, akvizicija, kontrola inventara, kontrola lokacije i kretanja, katalogiziranje, provjera stanja, reproduciranje, osiguravanje od rizika, sigurnost, osiguranje od šteta, kontrola procjene, inventura, stalni postav i privremene izložbe, slanje, posudbe drugima, gubitci, prodaja, retrospektivna dokumentacija. (Premda je to iz konteksta dokumentacijskog standarda samo po sebi razumljivo, važno je uvijek imati na umu da se pod upravljanjem zbirkama razumijeva fizičko manipuliranje fizičkim predmetima - kao što je premještanje predmeta s lokacije na lokaciju ili konzerviranje - kao i bilješke o tome na papiru i u elektronske mediju).

Ali što je zapravo intelektualni pristup? Može se reći da muzej omogućava intelektualni pristup u slučaju kada:

- Omogućava publici da razmišlja, u svrhe koje svaki pojedinac definira sam za sebe, o predmetima sadržanim u zbirkama.

- Dopušta pristup informacijama o zbirkama na način primjeren onome što se želi postići.

- Daje informacije o zbirkama do najsitnijih detalja kojima i sam raspolaze.

Ako sudimo prema ovim kriterijima, omogućavanje intelektualnog pristupa je još prilično rijetka pojava. Jedan od novijih pokušaja da se ostvari intelektualni pristup je Mosaics, multimedijски interaktivni elektronski sustav, koji se razvija u Edinburghu kao dio projekta Muzeja Škotske. Svrha Mosaicsa je:

- da omogući pristup raznim razinama informacija, kako o predmetima tako i o temama koje prezentira muzej, u mnogo većem opsegu nego što to nude sami predmeti i teme na osnovnoj izložbi;

- da pridonese da se škotske zbirke smjeste u nacionalni, regionalni i međunarodni kontekst;

- da ponudi korisniku osnovne upute o istraživanju škotske prošlosti čiji su materijalni tragovi zastupljeni u drugim muzejima;

- da znatno poveća dostupnost i približi vrijednosti sadržane u nacionalnim zbirkama hendikepiranim posjetiocima i udaljenim zajednicama;

- da omogući lakše planiranje obilazaka i stvaranje informativno-radnih paketa specijalno prilagođenih potrebama stručnih posjetilaca i školskih grupa.

Nacionalni pomorski muzej u Londonu nastoji omogućiti intelektualni pristup pomoću Pomorskog informativnog centra, koji ne odgovara samo na pismene i telefonske upite nego i organizira konzultacije s kustosima i razgledanje predmeta koji nisu izloženi u stalnom postavu. Njegovi seminari "Skrivene zbirke" okupljaju kustose i ostale stručnjake koji djeluju izvan muzeja, omogućujući im pristup rezervnim zbirkama i međusobnu razmjenu znanja.

Seminar kojemu sam nedavno prisustvovala (o nacrtima i fotografiranju bojnih brodova) omogućio je širok pristup oduševljenoj grupi povjesničara pomorstva i graditeljima modela bogatom kustoskom znanju, u opuštenu i neformalnoj atmosferi.

Da bi postigao visoki stupanj intelektualnog pristupa, seminar Nacionalnoga pomorskog muzeja se od sve suvremene tehnologije poslužio jedino jednim dosta zgodnim epidijaskopom; zasluženo hvaljena Mikrogalerija Nacionalne galerije u Londonu postiže isto tako visoku razinu uz pomoć mnogo naprednije tehnologije. U njihovu slučaju interakcija sa stručnim znanjem kustosa je posredna - znanje je prezentirano u briljantno dizajniranom i intuitivno dostupnom hipermedijskom proizvodu, koji daje korisnicima priliku da sami izaberu načine na koje će ući i pretraživati bogato i izvrsno organizirani kompleks slikovne i tekstualne informacije.

U jednom prošlogodišnjem članku (Museum Journal, veljača 1993., str. 27.), pisala sam o muzejima kao o trostrukim spremištima, koje sadržavaju, kao prvo, fizičke predmete; kao drugo, inherentnu, "implicitnu" informaciju koja je u njima utjelovljena (o njihovim stvaraocima, povijesti, događajima na koje podsjećaju); i kao treće, stručno znanje kustosa o njima i njihovu kontekstu, koje iznosi implicitnu informaciju na svjetlo dana (pomoću katalogiziranja, sustava pohrane informacija i pretraživanja, publikacija, osobnih kontakata i tako dalje). Žele li muzeji ostvariti intelektualni pristup, trebaju raditi na sva ta tri aspekta. Sredstvo koje će poslužiti korisnicima da dodu do implicitne informacije - kao i do samih predmeta - nije ništa drugo do sustav upravljanja zbirkama. To je glavni argument za primjenu sustava upravljanja zbirkama kao neophodnog uvjeta intelektualnoj dostupnosti. Moramo se, međutim, zapitati i sljedeće: tko su korisnici kojima treba omogućiti pristup? Kakvu vrstu pristupa oni žele? Što je trenutno na raspolaganju? Kako se to slaže sa zahtjevima koji se postavljaju? Kakav sustav upravljanja zbirkama omogućava željenu dostupnost uz najmanje troškove u novcu i radu? Kakvo je mjesto u svemu tome namijenjeno informacijskoj tehnologiji - je li informacijska tehnologija kojom se služi tradicionalni sustav upravljanja zbirkama kompatibilna s visoko tehnološkim projektima? Ako sustav upravljanja zbirkama može omogućiti dostupnost, djeluje li to i u suprotnom pravcu? A što je s korištenjem ljudskih potencijala, gdje je mjesto znanju koje je pohranjeno u glavama?

Mnoge grupe trebaju onu vrstu dostupnosti o kojoj smo govorili na početku ovog članka: kustosi i drugi muzejski stručnjaci, uključujući tu i one koji se bave marketingom, obrazovnim radom, odnosima s javnošću ili izložbama; osoblje drugih muzeja; istraživači (iz znanstvenih, poslovnih ili javnih institucija); publika, posjetioци muzeja (pojedinačno ili u grupama, slučajni ili namjerni) i znanstveni radnici. Neke od tih grupa stalno su u muzeju, neke povremeno dolaze u posjete, a neke su uvijek odsutne, kao stanovništvo Zapadnih otoka koje je sudjelovalo u "Evaluaciji nacionalne baze podataka o Zapadnim otocima" (WINDEE). Ovaj pothvat, koji je vodio Nacionalni muzej Škotske, dao je elektronski pristup muzejskoj dokumentaciji i informacijama u drugim oblicima, koje se odnose na područje Zapadnih otoka, njihovoj geografski udaljenoj populaciji.

Kakav pristup žele korisnici?

Izgleda da ima iznenađujuće malo zanimanja za odgovor na pitanje: kakav pristup žele korisnici? Čovjek ne može da se ne začudi kontrastu između sveg onog velikog publiciteta oko informacijske tehnologije nasuprot siromaštvu informacija o tako jednostavnim stvarima kao što su kakva pitanja ljudi postavljaju i tko su ti ljudi uopće. Nedavni izvještaj Stewarta Holma o stanju dokumentacije u muzejima Zapadnog Midlandsa poukazuje da samo nekoliko institucija dobro održava podatke o pitanjima koja postavlja publika, a "nitko sustavno ne vodi podatke o internoj upotrebi".

Kao što kažu inicijatori projekta "Katekizam" Nacionalnog muzeja Škotske: "Ima mnogo nagađanja oko toga kako treba organizirati baze podataka da bi bile korisne muzejskom osoblju i publici, ali o tome se ništa, ili pak jako malo, zna sigurno." Da bi se "naučilo više o tome kakvi tipovi informacija se traže u muzejima na koji način se traže, i tko ih traži", oni su skupili podatke iz uzorka pitanja o zbirka koja su bila upućena muzejima. Na osnovi toga uzorka pokušali su odgovoriti na postavljena pitanja pomoću svoje baze podataka. Analiza pitanja pokazuje da posjetioci muzeja i ostali koji se raspituju uglavnom traže sljedeće tipove informacija:

- specifični tip predmeta
- informacije o pojedinim temama
- predmete s određenim asocijacijama
- mjesta i predmete koji su s njima povezani.

Moja vlastita iskustva u radu s kustosima na određivanju zahtjeva za novi kompjutorski sustav upućuju na to da je tip intelektualnog pristupa do kojega je njima najviše stalo dobivanje odgovora na ovakva pitanja: Što mi to imamo a da je:

- poteklo iz nekog određenog izvora?
- prikazano na zadanoj izložbi?
- posuđeno u zadanom razdoblju?
- primilo neki određeni konzervatorski tretman?
- treba hitno konzervirati?
- povezano s određenim mjestom, osobom ili temom?
- izrađeno od zadanog materijala, ili u zadanom tehnici, ili da je to proizveo određeni proizvođač?
- opisuje određena mjesta, procese ili stvari?
- prikladno da ilustrira publikaciju o...?

Što se tiče ostaloga muzejskog osoblja, malo je poznato o tome kakav bi pristup oni rado imali. Ipak, ima mnogo načina na koje zbirke podataka mogu biti korisne u planiranju njihovih zadaća, kao na primjer:

- obrazovni rad: predmeti prikladni za inkorporiranje u obrazovne pakete ili putujuće izložbe
- marketing: predmeti prikladni za izradu reprodukcija za muzejsku prodavaonicu
- publiciranje: teme prikladne za publiciranje, i predmeti iz zbirke na kojima se publikacije mogu temeljiti
- stalni postav: lokacije predmeta u izložbenim dvoranama, predmeti koji su privremeno skinuti iz postava radi posudbe ili konzervacije.

Što se tiče znanstvenih radnika, analizira li uopće bilo koji muzej odakle oni dolaze, kakva pitanja postavljaju i kakva je priroda pristupa koji njima treba?

Sadašnje stanje

Izgleda da danas postoji širok spektar načina i razina pristupa koji mogu ponuditi različiti muzeji. Holmovo je istraživanje pokazalo da 25 posto muzeja Zapadnog Midlandsa ne raspolaže drugim mogućnostima pretraživanja osim po inventarskom broju. Ian Morrison našao je sličnu situaciju u Škotskoj. Njegovi pokušaji da se uhvati u koštac s tom situacijom rezultirali su razvitkom minimalnog sustava muzejskog inventara - jednostavnom osnovnom bazom podataka, iz koje je moguće dobiti indekse svih informacijskih polja, koje on opisuje kao "automatizirani indeks već postojećega kataloga". Sustav se upotrebljava po muzejima i u Škotskoj nacionalnoj bazi podataka, kojoj je svrha da ujedini podatke iz baza podataka svih škotskih muzeja, tako da istraživači mogu naći detalje o relevantnim predmetima iz svih muzeja na osnovi samo jedne jedine pretrage. Služeći se tim sustavom, već je moguće dobiti odgovore iz svih baza podataka muzeja koje su u njemu.

Muzejski inventarski sustav je dobar primjer "minimalne strukture" koja sačinjava podlogu istraživačkog projekta "Katekizam" Nacionalnog muzeja

Škotske, kojemu je svrha provjeriti hipotezu da je "sadašnji pristup muzejskim informacijama previsoko strukturiran i da obeshrabruje pristup umjesto da na njega potiče". Helen McCorry, jedna od pokretača "Katekizma", objašnjava da su se donedavno pretpostavke muzeja o omogućavanju pristupa osnivale na sljedećem:

- krutim zahtjevima sustava iz sedamdesetih i osamdesetih godina - koji su podrazumijevali strogi red unosa podataka i komplicirano strukturiranje pretraživanja;
- lažnom analogijom s pretraživanjem informacija u bibliografskim bazama podataka, koje se obično izvode na golemim bazama podataka i u knjižničarskoj kulturi, u kojoj se discipline kao što su kontrola terminologije i autorski dosjei dobro razumiju i prihvaćaju;
- pogrešno shvaćanje da je zapis o predmetu identičan zapisu o knjizi. Svaki je muzejski predmet jedinstven i zahtijeva jedinstveni zapis, nasuprot zapisu o knjizi, koji vrijedi za bilo koji primjerak istog izdanja. Isto tako, zapis o predmetu, nasuprot zapisu o knjizi, nikada nije konačan - uvijek postoji mogućnost da mu se nešto dodaje.

Tako i oni muzeji, koji raspolažu mnogostrukim mogućnostima pristupa, u stvarnosti često otežavaju iskorišćavanje tog potencijala.

Sklad ili nesklad

Izgleda da u mnogim muzejima postoji nesklad između intelektualnog pristupa koji trebaju korisnici i pristupa koji muzeji stvarno nude. A taj nesklad može imati nešto i s nepovezivanjem ideja o sustavu upravljanja zbirka i dokumentaciji, s jedne, i "dostupnosti" (osobito one osnovane na informacijskoj tehnologiji), s druge strane.

Srećom, u porastu je broj primjera koji pokazuju da tehnologija koja pomaže u provođenju sustava dobrog upravljanja zbirka također koristi i kod pružanja pristupa. Radovi koje su poduzeli Škotski nacionalni muzej i Nacionalni pomorski muzej upućuju na to da pažljiv temeljni pristup, kombiniran s prikladnim korištenjem tehnologije, može izmamiti pojavu novih informacija, dati nove perspektive pomoću spremišta informacija i ponuditi nove mogućnosti da se "implicitna informacija" pretvori u eksplicitnu.

Dostupnost poboljšana prikladnom primjenom sustava upravljanja zbirka može mnogo uzvratiti u smislu kreiranja politike i određivanja prioriteta u upravljanju zbirka i tako pomoći da se skupi resursi još bolje iskoriste.

Muzeji poput Nacionalnog muzeja pomorstva služe se uzvratnim informacijama koje dobivaju od korisnika u odlučivanju o prioritetima među nekatalogiziranim zbirka. Omogućavanje pristupa temama preko tiskanih vodiča (kao što je vodič o povijesnim fotografskim negativima, koji netom što nije izašao, a koji ističe zanimljive i značajne grupe negativa iz zbirke, umjesto da nastoji biti kompletni katalog individualnih negativa) oslanja se na kombiniranje izvora koje daju stručnost i znanje kustosa i stručnjaka za dokumentaciju da bi se postigla prikladna razina detalja bez troškova koje bi zahtijevalo dokumentiranje svakoga pojedinog predmeta.

Na žalost, ima i manje sretnih primjera iz drugih muzeja; projekti informacijske tehnologije, koji su inicirani i obrađivani bez ikakve komunikacije između ljudi koji su odgovorni za njihovo provođenje i njihovih kolega iz upravljanja zbirka; i primjera iz prakse upravljanja nekim muzejima koji su do te mjere odani pružanju interaktivnog multimedijjskog pristupa javnosti, a tako nesvjesni temeljne svrhe sustava upravljanja zbirka, da izgledaju ovaj potonji nedostatkom izvora, njegujući međusobno ignoriranje i sumnjičavost, i obezvrjeđujući značenje kustoske struke.

Obadrije situacije upozoravaju na činjenicu da se pozitivna interakcija između upravljanja zbirka i omogućavanja intelektualnog pristupa ne može postići bez temeljita rješavanja organizacijskih pitanja.

Za uspjeh su bitna dva glavna organizacijska uvjeta. Kao prvo, stručno znanje kustosa mora biti zaštićeno od ignorantskih administrativnih intervencija. Bez toga će se neminovno dogoditi da će tehnologija budućnosti biti osuđena na to da omogućava pristup samo statičkim, zaostalim informacijama, jer su temelji znanja, koje predstavljaju iskusni stručni ljudi, podcijenjeni i izgubljeni za muzej. Kao drugo, oni koji imaju stručna znanja moraju biti sigurni da ona, čak i kada su otjelovljena u nekom sustavu, i nadalje ostaju njihova i da ih mogu s povjerenjem dalje razvijati; to pouzdanje je nužan uvjet da bi bili voljni dijeliti svoje znanje s drugima i slobodno se koristiti njime u svoje vlastite znanstvene svrhe.

O muzeju valja misliti kao o cjelovitoj organizaciji, koja ima svoju svrhu, a kriteriji prema kojima se ocjenjuje njegov uspjeh su upravo ispunjavanje te svrhe. Novi načini korištenja izvorima - zbirka, stručnim znanjem ljudi, novcem, tehnologijom - moraju se nadopunjavati; ti procesi ne smiju uništiti ništa korisno. Sve odluke na razini upravljanja zbirka i omogućavanja pristupa moraju pridonositi maksimalnom iskorištenju znanja i stručnosti kustosa da bi se podržali i sustav upravljanja zbirka i dostupnost. U Nacionalnome pomorskom muzeju, na primjer, nova organizacijska struktura - koja se sastoji od odjela za informacije, zbirke, muzejske usluge i izložbe - omogućava bolji intelektualni pristup korisnicima približavajući i upućujući na suradnju stručnjake koji se bave upravljanjem zbirka i stručnjake koji raspolažu znanjem o njima. Svrha tako strukturirane organizacije je da potiče stručnjake za različita područja muzejskog rada na uzajamnu suradnju i udruživanje znanja iz njihovih različitih stručnih izvora. Nova struktura kombinira u odjelu zbirki i muzejskih usluga funkcije upravljanja zbirka kao što su posudbe, akvizicije, prodaja i konzervacija. Informativni odjel služi se informacijama koje se temelje na zbirka kako bi ih promovirao i učinio dostupnijima. Kustosi u informativnom odjelu i osoblje koje se bavi upravljanjem zbirka uzajamno se podupiru provodeći u djelo inicijative koje smo spomenuli, kao što su publicistički rad, komuniciranje s javnošću i Pomorski informativni centar, dok odjel za izložbe slobodno crpi iz njihovih stručnih znanja sve što mu je potrebno da bi valjano ispunjavao svoje specifične zadaće.

Dakle, mogu li koncepti upravljanja zbirka i intelektualne dostupnosti biti kompatibilni? Ima dovoljno ohrabrujućih primjera koji pokazuju da stručnjaci za upravljanje zbirka i kustosi mogu surađivati. Ako zaista želimo da bude tako, to se može postići samo dosljednim provođenjem promjena koje vode u tom pravcu - a to svakako nije ni kratkotrajna niti lagana zadaća koja bi se mogla ostvariti samo na osnovi administrativne uredbe.

Literatura:

John Burnett i S. McClure, *Information Services for the Museum of Scotland Project*, in *Aslib Proceedings*, 46(3), 1994., str. 75-77.

Stuart A. Holm, *Let's set the Record Straight: A report on the state of documentation in the museums of the West Midlands*, *West Midlands Area Museum Service*, 1993. Može se naručiti kod Museum Documentation Association.

Helen McCorry, *The Catechism Project at the National Museums of Scotland*, in *Managing Information (formerly Aslib Information)*, 1(1), 1994., str. 39-41. Može se naručiti kod Documentation Unit, NMS, Chambers street, Edinburgh EH1 1JF
Fax: 071-220 4819.

Ian Morrison, *Towards a National Database of Museum Collections in Scotland*, in *Managing Information*, 1(1), 1994., str. 35-38.

Elizabeth Orna, *Interaction: Liberation or exploitation?* *Museums Journal*, veljača 1993., str. 27-28.

Bilješka o autoru:

Elizabeth Orna je informatički savjetnik i pisac, a osobito se bavi načinima na koji muzeji vode informacije o svojim zbirka i omogućavaju im pristup. Napisala je dvije knjige o toj temi; novo izdanje jedne od njih - *Information Handling in Museums - upravo je u pripremi*.

Preuzeto iz: *Museums Journal*, studeni, 1994.

Prijevod s engleskog:

Zdenka Ungar

MANJE JE VIŠE

Suzanne Keene

Pojava upravitelja zbirka u muzejima često se tumači kao posljedica dosadašnjih propusta i pogrešno usmjerenih prioriteta. Isto toliko vrijedila bi i tvrdnja da je njihova pojava posljedica postignutih uspjeha. Skupljanje predmeta je vrlo važna djelatnost mnogih muzeja. Zbirke se stalno povećavaju. Od pedesetih je godina broj predmeta u zbirka gotovo eksponencijalno porastao. Tome su pridonijeli različiti uzroci. Opće ekonomske i društvene promjene rezultirale su brzim razvitkom tehnologije i velikim promjenama u načinu života, pa tako i većom dostupnošću materijalnih dobara koja skupljaju muzeji. Pritisci za skupljanjem predmeta također su potekli i iz promjena u težnjama i stavovima u društvu općenito, kao što je porast zanimanja za povijest. Povećanje sredstava iz proračuna namijenjenih muzejima kao mjestima za provođenje slobodnog vremena postaje sve značajnije s ekonomskog stajališta. Ima i nekih internih muzejskih razloga za intenziviranje skupljanja, kao što je porast broja profesionalnih kustosa, a također i shvaćanje da, osim samih predmeta, valja skupljati i materijale koji su povezani s njihovim kontekstom.

Sir David Wilson u svojoj knjizi "British Museum: Purpose and Politics" (British Museum Press, 1989.) navodi da je u devetnaestom stoljeću kustos Franks uvećao zbirke Odjela britanskih i srednjovjekovnih antikviteta toliko da su od nekoliko izložbenih vitrina, 1851. godine, već 1896. godine zapremale 2.250.

Društvo za očuvanje prirodoslovnih zbirki izradilo je statistiku koja pokazuje veoma velik porast broja predmeta u tim zbirka u drugoj polovici ovog stoljeća. Inkorporiranje opsežnih arheoloških arhiva u muzejske depoe posljedica je iskapanja koja su morala biti hitno poduzeta tijekom šezdesetih i sedamdesetih godina zbog velike ekspanzije građevnih radova u tom razdoblju. Rast zbirki Londonskog muzeja može se djelomično pripisati i osnivanju novih tematskih odjela, koji su izrasli iz nužnosti da se dokumentira i skuplja materijal o gradu dvadesetog stoljeća. Cjelokupni fundus Znanstvenog muzeja bio je do 1950. godine smješten u njegovoj glavnoj zgradi u Južnom Kensingtonu. Sada su depoi muzeja prošireni na pet glavnih lokacija, uključujući tu i dva sasvim nova muzeja koja su osnovana osamdesetih godina, a prostor koji ti novi depoi zauzimaju velik je kao trećina prostora koji Sainsburyju služi kao nacionalni depo.

Veliki indeks rasta zbirki je vjerojatno najznačajniji čimbenik koji treba uzeti u obzir kod odlučivanja o tome je li praktično da se njima upravlja kao dinamičnim izvorom koji je uvijek na raspolaganju korisnicima. Prilično je rašireno, premda ne i univerzalno prihvaćeno, mišljenje da je velik porast intenziteta u skupljanju polovicom dvadesetog stoljeća u biti neodrživa pojava. Muzejima je sve teže i teže namaknuti dovoljno materijalnih sredstava potrebnih da bi se zbirke dovele u takvo stanje u kojem se mogu koristiti - a neće biti moguće povećavati priljev sredstava u toj mjeri da bi se mogao pratiti nagli porast zbirki. Nadalje, goleme muzejske zbirke koje muzeji već posjeduju i same za sebe su obilan izvor podataka i informacija. Da bi se sve to proradilo i da bi se zbirke dovele u funkciju, potrebno je uložiti velike intelektualne i fizičke napore.

Stvarna cijena

Posljedice prepostanog rasta zbirki su dobro poznate, ali nisu isto tako dobro prihvaćene. Studija "Cijena skupljanja", koju je 1989. godine objavio Ured za umjetnosti i knjižnice, sadržava i formulu pomoću koje se mogu izračunati ukupni troškovi koji nastaju pri akviziciji nekog predmeta. Namjera je pri